

Vakulásmentesen¹

Proológ

ESEMÉNY DEBRECENBEN!

A Nemzeti Színház Csehov *Ványa bácsi* előadásával 1960. április végén három este a Csokonai Színházban vendégszerepelt. Áradt a jegyigénylők serege, kis pénzzel s nagy igyekezettel ügettem helyet váltani. Szívdobogtató este: három forintért a kakasülőre igazoltan baktattam a magasba, éppen oda, ahonnan Ranódy László filmjében Nyilas Misi leste-ámulta a színpad fényeit.

Életem kápráztató és döbbenetes estéje, mely azóta is kísért. Ahogy Tyelegin-Gózon Gyula gitárját pengeti, mint rezignált moccanatlanság ikonikus képéből el- és megindul az emberi lelkek lappangó s majd tajtékozó áradása, végül újra elcsöndesül és magába süpped a kúria élete. Major Tamás Szerebrjakovot alakította, de rá nem emlékszem; búcsújára talán, ahogy a jelenés-szerűen fénylő Jelena-Lukács Margittal oldalvást hátul balra távozik. Bizonyára rekedt, megbocsátással mondott istenhozzádot: „Aki a múltat el nem felejt, annak vesszen a szeme világa.”

Vakuljak, de kérdés: hamis múlttal lehet-e vakítani?

Kérdés: Élet és Színház mint játszik egybe, s formálódik, élesedik vagy kopik ki az emberi emlékezetből? A szakirodalom erre nem válaszol.

Major Tamás debreceni gimnazistákkal is találkozott, Petőfi- és József Attila-verseket mondott, s a régi május elsejéről nyilatkozott a helyi újságban. 1944-es ünnepéről mondta: a bőrösöknél „kis illegális helyiségben József Attila *Lebukott* című versét mondta. A ház előtt „...munkások vigyáztak az illegális május 1. zavartalanságára”. Vajon? Március 19-én Major Tamás eltűnt a Nemzetiből, bajszszal, szemüveggel átmaszkolta magát, és hamis igazolványa szerint Maróthy Gábor kovácsként bujkált. Képtelen vízió, hogy szerepelt volna május 1-jén. Ünnepi tündöklése később soha seholy könyveiben, cikkeiben, vallomásaiban nem bukkan elő. Illegáltságban lapult, pártja nem is engedélyezte volna a nyilvánosságot.

ABLONCZY LÁSZLÓ (1945) a Nemzeti Színház korábbi igazgatója (1991–1999). Legutóbbi kötete: *Tamási Áron sorsjátékai* (2023).

1 A *Vis Major – Nemzeti-töredékek a XX. századból* című, az MMA kiadásában a közeljövőben megjelenő könyv bevezetője.

Miért mondta? A mesélő hajlandóságot Alain Braddeley így jellemzi: „Képtelen megkülönböztetni igaz emlékeit fantáziáktól és koholt emlékeitől.” Kérdés: megannyi hasonló majoriádát tekintsük kortani jelnek, vagy a '45 utáni általános mozgalmi kórisme fejezete? Kreált önmítosz, mely seregnyi kinevezett igazoltan nyomatékolta hivatottságát a vezetésre, az uralomra? Major Tamásnak mi szüksége lett volna erre? 1945 januárjában bement a Nemzeti Színházba, és elfoglalta Németh Antal szobáját és posztját.

Vagyis: majorizálta magát. Anyja, Majorné Papp Mariska évekkel előbb megjövendölte.

Föntebbi kérdések késői tűnődések, mert más és talányos jelek egyre haloványították Szrebrjakov színi alakját. Vakulgattam, de a múlt vakítása bántóan erősödött.

Vakuljak, de ne felejtsem a múltat:

Gellért Endre színi képeit, amint Asztrov-Bessenyei Ferenc a Jövő látomásait zengi; Ványa-Maklárty Zoltán kudarcos lövését követően dermedten áll, s a viharos szél kivágja az ablakot és rángatja a függönyt. A közönség felnevetett a tévesen célzott dörrenésen. Akkor nem értettem a rendező lélekrezdítő pillanatát: a hiábavaló lázadás láttató effektje, Brecht-teória nélkül is. És a végső kép, ahogyan Mészáros Ági-Szonja a hittel áthatott angyali hangon, bátorító vigasztalansággal szólította Ványát: „Mit tegyünk, élni kell! Élni fogunk!” S majd: „megpihenünk”.

'56 után négy évvel: kamasz magam megrendült az önkeresés küszködéseiben. Akkor mit se tudtam arról, hogy Gellért Endrét szűk két hónapja temették. A Csehov-dráma felújítása lett volna a terápia, hogy öngyilkossági kísérletét követő omlottságból újra élet- és munkakedve, emberi sugárzása töltsen be a Nemzeti Színház és a Főiskola mindennapjait. Hiábavalóan, Gellért Endre '56, a családi, a színházi-baráti kötődések roppanó örvényében elkészítette a leltárt. Arról sem értesültem, hogy az előadás dicsőítése Szerebrjakov alakítóját, Balázs Samut is érintette. Akinek játékában a professzor üresfejű hiúsága milyen élesen uralta a bemutatót (1952. IV. 9.), majd a felújításon is (1960. II. 24.). Ám Gellért Endre temetését követő első Ványa-estén Major Tamás már magára osztotta a szerepet. Nem egyeztetési gond okán. Ilyenképpen Debrecenbe direktorként s egyben a Csehov színészeként is érkezett. „A karmester” – így köszöntötte a helybeli lap, mit se tudva arról, remeg a pulpitus, pálcája pedig törött. „Megtört a báj?”

Akkor este, midőn Szonja utolsó áhítatára, „megpihenünk”, összelebbent a függöny, szivárgott a könnyem, felmagasztosult lélekkel egy gyülekezet tagjaként éltetem a szent játékosokat és az előadást. Konfirmáció előtti hónapot élttem, s az a Ványa bácsi-este hitbeliségemet ébresztette; ugyan mi végre a színház, ha ugyan nem az emberi lelkek megváltását szolgálja? Élethivatásunk is: örök küzdelem a magunkra ismerésben. És a szeretet.

Kutatom magamban a Gonoszt, miként aszalta bennem a Játék emlékezetét, és égette ki Major Tamás alakítását? Vasfüggöny előtt bizonyára Lukács Margit

kezét fogta, a másik oldalról Bessenyei biccentette fejét, s széttekintve mormolta: „Jól van, jól van.” Mi a titka Bessenyei Asztrovjának? Maklárý így látta játszótársát: „benne megvan a falu, az erő, a líra, a pátosz. Neki elhiszem, hogy erdőt ültet.”

Lám, ilyen egyszerű. Asztrov-Bessenyei oly szuggesztív álmodó, hogy Geléért végzetes sorsa ellen is protestált: érdemes élni! Ott hajlonganak ma is benem a Ványa-előadás tündökletes szereplői, de nem látom Major Tamást. Hol vesztettem el, hol s mikor illant el, kopott ki emlékezetemből?

Stációk a felejtésben:

I.

A CSOKONAI SZÍNHÁZ múltjába merültem Horváth Árpád küzdelmes és tragikus sorsát kutattam, amikor a színházi lapban, majd kötetben is megjelent Major Tamás Horváth-portréja. Hökkenettel olvastam, elmélyült és tágas arckép helyett Horváth mozgalmársága búvólte, s ugyan gyakran rendezte őt, Majort, szellemi, alkotó módszeréről, érényeiről nem beszélt, és közös mesterükről, Hevesiről sem. Folytonosság helyett tagadás és megszakítottság? Fellingzős felszínesség hatotta át Major dolgozatát. Ám amiről mégis, jelzős rutinnal beszélt, abban számos tévedés, valótlanság mutatkozott.

Bata Imre, Barta János szellemkörében nevelkedtem, pontosságot is tanultam. Említve néhány tévedését, illő tisztelettel levelet írtam Major Tamásnak. Lelkes, tudóskodó diákocská!... – egykori enmagam, jó ideig reméltem, egy köszönő sorral egyetértését jelzi. És művészeti-világnézeti, etikai kérdéseket tisztázandó: Horváth Árpád ügyében még sok a mondanivalója. S minthogy forrásokra is utaltam, tán segítségemet is kéri újabb, tanulmányigényű emlékezéshez. Válaszra sem érdemesített. Nem a sértődés, hanem a csalódott ámulat viaskodott bennem: nincs több mondanivalója, minthogy *A város peremént* és *A lebukottat* szavalja pártkongresszuson, a tévében vagy az ifjúság körében?

II.

A HÁZ VÉGÓRÁJÁBAN láttam újra színpadon. 1964. június 28-án, vasárnap este a Nemzeti Színház utolsó előadásán. Sárospatakon néhány napja érettségizett lelkesült ifjúként átutazva a fővároson, delejes vágyamnak anyám engedett – azon a gyászestén jelen lehettem. *A Lear királyt* játszották. A színpadon Básti-Lear, Sinkovits-Kent, Kálmán-Bolond, Töröcsik-Cordélia... – s megannyi szabadestés színész – a nézőtérén is – a HÁZ ravatalozójában. Gloster-Major vakon, a fenyéren bolyongott; a társulat nem az előadást, hanem a múltját temette.

A lélekharag folytonosan kongott.

S amikor '65 tavaszán átellenben az EMKE oldaláról az omló falak fölött kerengő porfelhőbe meredtem, Majorra, tekintélyére gondoltam: hát még ő sem tudta megmenteni?!... Akarta-e egyáltalán?

Ama gyászestén irigyelve néztük nézőtéri szaunából a színpadi vihart: a szuszpenzorban reszkető „Szegény Tamás”; Edgar-Bitskey Tibor mondta: „Rossz mesterség a bűnnek bohóca lenni, / Gyűlölve mást s magunkat.” Major Tamás a „Bű” bohóca lett volna? Alig hiszem. Nemzeti egyetértéssel, a „bű” jeleként zsákszámra áradtak a tiltakozó levelek Kádár Jánoshoz, de eldöntetett!!!... A KB akkori tagja nem értesülhetett a '63-as őszi fondorlatos készülődésről, Aczél György tervéről, a novemberi PB döntésről? Alig hiszem. Mint politikustól, aki harminc éven át a HÁZ színésze, főrendezője, igazgatója, ne kérték volna véleményét?!

Furdalása lelkének nem vala.

Gloster-Major szemevilágát veszítette, s vele hagyta múltját is.

III.

A PARLAMENTBEN. '56 után a színházi életben is nehezen vajúdtuk a megújulást. Varsó, Prága, Bukarest színházi emberei új művekkel és új nézőpontban láttatták a világ és az emberi lelkek hogylétét. Direktorságától fosztottan, utódja, Meruk Vilmos egy új rendező-nemzedék munkáját szervezte. 1963 őszén Lengyel György próbálni kezdte Albee *Nem féliünk a farkastól* című drámáját, főszerepben Major Tamás (George) és Olty Magda (Martha), a fiatalok: Timár Éva és Gelley Kornél. Három héten át próbáltak, hárman már szövegtudással, Major példánnyal a kezében. Már a színházi lap is tudósított a közeli bemutatóról, amikor az igazgató szobájába hívatta a rendezőt és Majort: Meruk „Szinte végig maga elé nézett, miközben a következőket mondta: »Hibát követtem el. Önkritikát gyakorolok. Levonom a konzekvenciákat. Nem megfelelő szellemiségű művet tűztem a színház műsorára. A darabot nem mutatjuk be«” – emlékezett Lengyel (*Színházi emberek*). A hírre Olty csak annyit mondott: „Betiltották.” Majd az Emkében már néhány felestől hevülten hosszabban beszélt, melynek összegzése: „vége a pályámnak”. S folytatta olyan sejtésekkel, ami a döntés személyi folyamatát feltételezte. Ha Lengyel elbeszéléséből és Olty sugallata nyomán nem gyanítanánk a felső, nagy intéző személyét, az négy év múlva tisztázódott.

1967. december 22-én Budapest a 21. választókerület képviselője, Major Tamás felszólalt, amit a *Népszabadság* „Az igazi művész a tömegekhez szól” címmel kivonatosan közölte. Lózungokra csontolt összefoglaló „az elembertelenedés divatjáról”, mintha nálunk Rákosi és Péter Gábor nem közérzeti, hanem fizikai megsemmisítésig hatóan nem gyakorolta volna, majd a forradalom megtorlásaként a nagy sikertelenségre való tekintettel tovább művelték. A pártlap hallgatott Major példáiról: az Albee-darabot célozta, s a kritikát, mely „hörögve” dicsérte a Madách előadását. Régi szokása szerint Major nem látta az előadást, s úgy támadott. Mert a rendezés finom távolsággal, iróniára hangolta Gábor Miklós és Tolnay Klári frenetikus játékában, hazaszólóan is, életté hevítették a drámát. Semmi kétség: az 1963-as Albee-próbát, a főszereplő, Major Tamás tiltatta le.

Vis Major. ...

Panaszolta felszólalásában a sznobizmust, melynek okairól hallgatott. Hogy a világ művészeti eseményeit a párt cenzúrázza, s a késétség tudata, vagyis ütemzavarunk görcsös felfokozottság-tudatot, vele arányzavart gerjeszt. Értesülés-sebesültségben is szenvedtünk. Major képviselő úr sértettsége személyes is volt: „ha egy Bertold Brecht-darab megjelenik, akkor hetekig kell várni a kritikára”. Tényzavar, másnap sehol nem közölnek cikket, mert a lapzártá sem engedi, hozzá: az óvatos szocialista szerkesztői gyakorlat is kiváráásra játszott. A késétség oka volt például: keresni muszáj egy jámbor hajlandót, aki Brecht és Major diabetikus kapcsolatát tapintatosan méltatja. Egy hetilap pedig egy-két hét múlva vélekedett, mert a szűk hazában tucatnyi bemutató várt sorára, akkoriban Major VIP-tekintélye sorvadóban volt. Épp Brecht-mániája okán is. Amikor Kállai Ferencnek említettem Brecht-főszerepét, a Coriolanust – riadtra villanó tekintettel válaszolt: „Jaajj!!!” –, és másra váltott. Lengyel György emlékezésének címe találó: „Félni kell a farkastól.” Valóban; a fiatalok körében bárány-nyájas; bőrében pedig foga hullató, de farkas.

IV.

MARISKA MAMA levelei. A hetvenes évek elején gyakorta betértem a Széchényi Könyvtár kéziratárába. Windish Éva türelmes-kedves főnökasszonyként tudomásul vette, hogy atyai barátommal, Bata Imrével váltogatjuk a világot. Olykor a páncélszekrényt nyitva, újonnan szerzett kéziratok szemléjébe is beavattak. Egy alkalommal, amint a tár magos ajtaját nyitottam, mintha a Tóték szobája tárult volna eléem; az Örnagy úr lakozna benne, hatalmas dobozépítmény falazta körbe a szobát. Lakóit se láttam, majd Gorkij-könyvtári könyökvédős kék köpenyét fehérre váltottan, Bata elötűnt, s mosolyos készséggel széttárta kezét: „Németh Antal hagyatéka! Most vásároltuk, hosszú idő lesz, míg feldolgozzuk. Űlj oda fiacskám, s nézz bele, ha érdekel!” Hát hogyne érdekelne! Egyszer mintha láttam volna Németh Antalt, amint a Múzeum utcai Színházi osztály olvasójában kutakodtam, belépett volna, kezében aktatáska, átsietett az olvasószobán, s Keresztury Dezső ajtajában eltűnt. Már bizonyosan nyugdíjasként, talán hagyatékát intézni ment, mert színházon túl utóéletét is alapos tudományossággal rendezte. S már a könyvtár őshelyén, az emeleti lakásban, hová csengőszóra nyitott ajtót a mindig kedves, okos segítő szeretettel munkálkodó Berczeli A. Károlyné, Németh Antal vaskos sajtógyűjteményéből olvastam, tanulmányoztam a Nemzeti Színház eseményeit. Ha jól sejdítem, Magyar Bálint Nemzeti-monográfiája is erősen erre alapozott (1978), de sehol nem említi, s a filológiai hivatkozástól mentesen idézi az újságokat.

Bata magamra hagyott, bajmólódjám a dobozrengeteggel: rendezőpéldányok, szakanyagok, levelek, dossziék rakománya. Miközben feltekintettem, riasztott a látvány – még nyitogatásuk is hiábavalónak tűnt. Megismerni, tanulmányozni és az életművet feldolgozni? Újabb életműnek is kevés idő... Azon

a délelőttön nyitogattam-ízleltem tételeit, elegendő volt, hogy a dobozgúla egy életre hőkölésre riasszon – belemélyedni? Nem egy, hanem tucatnyi kutató évtizedes munkáját igényelte. És igényli félszázad múltán is.

Megannyi között két olvasmány megrendített. Egyik Németh naplója, melyben feleségének, élete kivételes társának, Peéry Piri haldoklását jegyezte fel. Egy dossziében pedig Majorné Papp Mariska Németh Antalhoz írott leveleinek kisebb csomagja rejtezett. S benne szálkás, cirkalmas betűkkel róttan, „fiam”, Tomi, Tamás érdekében prelegáló, követelő, olykor sejtelmesen fenyegető sorai. A mélyben Horthy Miklósig menő érdeklánc jelei lappangtak. Major Tamás, a Horthy-kor ellenállója, Németh Antal munkásságát, Nemzetijét piszkolja? Az, aki védettsége folytán oda szerződhetett: hiszen maga is játszott, rendezett abban a Nemzetiben, amely a talán a „világ legrosszabb színháza” volt. Akkor miért nem távozott onnan? S anyja miért követelte fiának a III. Richárdot, Shylockot és más ünnepektől szerepet? Illegalitás és az anyai rajongás által – a kormányzó gyámságában?...!

Vis Major.

Hűdések hökkenet.

Az idő múlik, évek sorvadnak könyvtárban és a levéltárban, és Debrecen nem ereszt.

V.

1957. JANUÁR 11.: péntek délután. Debrecenben az Arany Bika Szálló nagytermébe a megye kommunistái pártnapot szerveztek. Előadó: Major Tamás. Akit a megyei lap „a Nemzeti Színház kiváló kommunista színészeként” jelöl, s okkal. Mert az 1956. október 30-án az egyhangúlag leváltott igazgató újbóli kinevezése majd márciusban véglegesült. Ám az ideiglenes Központi Bizottság kulturális tanácsadó testületében már december óta hithűségben dolgozott. Főként vidékjáró pártszolgálatosként, ’56-ot piszkoló előadásokkal harcolt a párt a nép észhez térítéséért. A debreceni lap kétoldalas ismertetőjének – melyet *Nagy nehézségek előtt állunk, de úrrá leszünk rajta* címmel közölt – hamis csúsztatásaitól s hazugságainak elemzésétől eltekintünk.

Elmerülve az eseményekben, évtizedek múltán, Mensáros Lászlóval beszélgetve pendítettem: vajon mi lehet az oka, hogy felújított lélekindító és népmozdító Hamletjének ’57 január 6-án elmaradt előadását 16-án még pótolhatták, de a februári műsorban már nem szerepelt. „Igeen?!” – tűnődött jóváhagyólag a Madáchban már Claudiusként is megsértett művész. „Valahogy úgy élt bennem, hogy egész évadban játszottuk.” A siker sajátos emlékképrázata, mondtam, s még megtoldottam a kérdést: „A Tragédia-próbák is leálltak...?!” „Valóban?... – tűnődött tovább Laci bácsi: „Luciferre jelölt Téri, s már próbáltam Angyal Sándorral és Hotti Évával, de Bányörgyi könyörgött a szerepért, én Téri bólintására engedtem. Nagyon akarta Lucifert! Aztán már nem is figyeltem a további munkát. Valóban, hamar abbamaradt!”

Mi történhetett? A Bikában a pártgyűlés után fogadás; Major eleget beszélt a közügy nehézségeiről, kérdezte az elvtársakat mi van a színházban? Mert-hogy Nemzetije missziós útra épp Sopronba és a bányavidékre készülődött. Mondhatták: jól van Téri társulata, Mensáros a Hamletet játssza, és a direktor Madách *Tragédiáját* próbálja. Az is lehet, hogy Téri is ott állt az elvtársi körben, és ő válaszolt. Képzeld, a csaknem valót! Major elvtársi-farkas voltában egy furmányos fordulattal, „ví-törös” ripszttal a „tragikus” programot leszúrja. Konyakos pohárral a kezében, a pulpitusról alászállva, ismételhette: „nagy nehézségek – más kell a munkásosztálynak!” S a hírhedt Komócsin elvtárs értette az intelmet. Ha nem épp Téri, aki színházával a város szellemi rangját képviselte. Feltételezem: ha Téri jelen volt, parancsnak vette Major elvtárs útmutatását, ha nem volt ott? Komócsin telefonon elérte – Shakespeare és Madách azonmód eltűnt a Csokonai Színház munkatervéből. Hallgatva okfejtésemet, Mensáros homlokát ráncolva, balra biccentve s mutató ujjával erősítve, fejével felfelé tekintett: „Ahááá!”...! És Mensárosban Debrecen ’57-es tele megvilágosodott.

HOGY MERTED MEGÍRNI? – kérdezte Kállai Ferenc a Nemzetiben, amikor Major Tamás életét és munkásságát vitattuk. És ámulatomra, mondta is, mire utal: egy évtizeddel korábbi *Alföld*-beli recenziómra hivatkozott. Amelyben Antal Gábor Major Tamás könyvéről szólva éles fordulataimra emlékezett. Nem enyém az érdemem, Juhász Béla és Márkus Béla szerkesztőké, akik vállalták s közölték. Elegyes és engedékeny is volt az a könyvszemle, mert Gobbi emlékiratában az lett volna fontos, amit nem írt meg. Amit én se írtam meg.

Kállai Majorra visszatért: „Tudtunk mindent, az anyjáról is, de ezekről nem beszéltünk” – mondta bölcselő művészem. Igen, a ’45 utáni színésztársadalom hallgatott, legfeljebb egy-egy majoriáda röppent át a színházi büfé csacsogó társadalmán. Avagy Sinkovits a *Don Carlos* Inkvizítort szabta Majorra, amint a magasból a korlátan átejtett-kornyult csuklókka szíva a levegőt, s hörgéssel kísért, nyúlt orcával ítélkezett. Öreg társai mellett még Rubold Ödön nemzedéke is értette és mulatta a kíméletlen jelenetet, csak a kiváló német rendező nem ismerte Sinkovits portréjának ihletét. Raksányi Kutya pedig valami olyasféle fordulattal is méltatta féldeciző direktorának munkásságát, miszerint „szegény Gellért Bandi is Major parcellájában nyugszik”. Avagy: „Major a magyar kommunista mozgalom egyetlen hőse, aki a börtönt és az akasztófát is elkerülte.” Mi végre a bámulatos cirkuszi attrakció? Valóság, avagy káprázat? Alatta a pártháló, mely foszlik, szakad, akárhogy foltozzák. És mégis! Fönny marad a manézsbán!

Major Tamás Kelet-európai Világszám.

Erkölc? Nemzet? – alatta háló, akkor se kúszik a magosba.

Kállai Ferenc kérdésére válaszoltam: egykor kollégáim két terjedelmes élet-interjú írtak a Mesterről, s megdöbbsentem: mennyi tévedéssel, pontatlansággal, legendázó fordulattal s főként néma bakugrásokkal beszélt el az életét. Megannyi kérdés felgyűlt bennem, személye mégse ingerelt interjúra. Ott ültem Miskolcon a *Lear király* olvasópróbáján, köszöntem, de nem szólítottam meg, önvédelemből. Ha Glosterrel és a Ház robbantásával kezdtem, vakító, nyájas

válaszát el nem viselhettem volna. A tévében az öröklétnek forgatott portré-filmje mestermunka; miként kell félrebeszélni, hallgatni, a kérdezőt bolondítani. Vitray Tamás volt pedig a vallatóbiztos. Mint a főiskola tanára, alakja rendelet nélkül is évtizedek anatómáját követelte. Kállai Ferenc kivált egyetértett azzal, amit hírlapíróként megéltem, s majd a Nemzetiben is: igazgatók, rendezők, idősebb és fiatal színészek, színháziasak nem ismerik a magyar teátrum múltját. Fogalom és hivatászavar: ezért is ünnepelték a „csepűrágók” kétszáz évét 1990-ben. Tehetségesek és gyanútlanok. Javuk műveletlen a nemzeti kultúra múltjában, vagyis: bármilyen attrakcióra hajlandóak; ambíció hevíti őket, bátor mutatványosok a színpadon és a magasban, Hivatásukban mégsem hivatottak. „Nem tudják, de teszik.” Vis Major. Az 1945 utáni magyar színházi élet valós eseményeit homály fedi. Mely az Uránia-házban rádióban és televízióban legfőbb Major Tamás önlegendáiban, meséivel beszél a múltat. Raksányi Kutyával szólva: Tamás „élete végén azért találta meg a helyét annyira a fiatalok között, mert ők nem ismerték szilvafa korából, és örömmel ütött azokon ezáltal, akik ismerték”.

Ideje van a szólásnak, a vakítás korából való előtántorgás akarata kívántatik. „...az boldogul, aki eljárásában az idők változásait követi, ellenben aki az idővel nem tud lépést tartani, szerencsétlen” – írta Machiavelli. *A fejedelem* című munkáját Major Tamás 1957 tavaszán kölcsönözte Kádár Jánosnak. Aki a könyvet kis idő múltán köszönettel visszaküldte tulajdonosának

Csaknem négy évtizede, hogy Major Tamás elhunyt (1986). Munkásságáról összegző tanulmány nem íródott. Noha változó hovatarozással, hullámzó vizek taréján szakintézet működik, melynek hivatása volna az 1945 utáni évtizedek történetét feltárni, tisztázni és művekbe fogalmazni. Köpönyege alól több bűvészinas-nemzedék tűnt elő. Major Tamás ikonikus személy, megkerülni nem lehet. Ám politikamentes szépelgéssel hamis portré kerekedne. Ilyenképpen a honi színházi élet Major Tamás személyét sem kiköpní, sem lenyelni nem tudta.

Vis Major.

Voltaképp ezen krónika-töredék 1960 óta íródik. Nehezen formálódott, szándékom: néhány adattal, gondolattal valamiképp moccantsam, ébresszem, tisztázom az újkori színházi ügyét. Hogy gyűlöletbe és harci viaskodásban végelgyöngült tántorgásunkkal felhagyjunk. Törekvésem: a folytonosság jegyeit keresve, kutatási kedvre, örömtérítő alkalmakra és megértésre bátorítsam a színházi embert és a nagyérdeműt. Biztatásként: a tegnaptól Mába szivárgó gondolatokkal s lélekújító kedvvel munkálkodjon a post-majori kor nemzedéke. Akiknek kedvezőbb széljárást, előadások által is őszinte és hiteles eszmecsere kívánok. Vagyis: vakulásmentes hatalmat!

Kis nép hat évtizedes szolgálatosa hitvallásként ennyit mondhat, Barrault gondolatát tágítva a vakítás- és vakulásmentes színházcsinálás ember- és nemzetkerteszet.

Messziről indulunk, Major Tamás ars poeticájától, miszerint:

„A jellem valahogy adaptációja a világnézetnek.”